

פניא דמעלי שבתא

הרב אוריה עינבל

לכבוד בית אחי הרב יהושע שליט"א, אשר משם למדנו להקדים ולהדליק נר שבת, לכבוד השבת, לקבלת שבת ולתוספת שבת, ולהוסיף מחול על הקדש.

נר שבת

ענין הדלקת אור מצינו בכמה מקומות, ויש בו כמה פנים, ובתוך כך יש לברר מזה גדר התקנה של הדלקת נר שבת, ומאיזה טעם תקנוה. במדרש תנחומא (נח א') איתא משום עונג שבת, ובמדרש ילקוט שמעוני (במדבר תשיט) משמע משום כבוד שבת, וכן הוא בפסחים (נג ב') משום כבוד שבת^א, ובגמרא שבת כתבו שנר שבת עדיף משום שלום בית^ב. ובוזה תלו נידונים רבים, אם מהני שיידלק לאחר זמן, כגון על ידי שעון; ואם יש נ"מ אם לברך לפני ההדלקה או לאחריה; ואי מהני הדלקה במקום שיש כבר אור; והאם צריך דווקא אש או כל אור שהוא (ראשית יש לדון על חשמל ושנית על מקור אור חימי או עדשה שמרכזת את אור הכוכבים או הירח); ומה הדין כשנמצאים בחוץ בליל ירח מלא והכל מואר; ואם יש חילוק בין ההדלקה במקום עונג או במקום שלום כשאיילו שני חדרים נפרדים; ואם אפשר להדליק במקום שאינו עשוי לכבוד; ואם עדיף ריבוי אור או אור קלוש

א. ומה שאמרו 'אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת', אין זה מקור לטעם התקנה, כמובן.

ב. שבת כ"ה ב' שאמרו שם "ותזנה משלום נפשי אמר ר' אבהו זו הדלקת הנר בשבת". וכן שבת כ"ג, ב' "נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו".

שיש בו אווירה של יחודיות; ואם עדיף אור ישר ובהיר או אור צבעוני קלוש אבל מיוחד; ואם מהני להדליק אש של גז או מנגל שאינם עומדים לעולם לאורה.

כבוד ועונג

והנה ברמב"ם (הל' שבת ה' א') כתב מצד כבוד ולאחמ"כ (ל' א') כתב מצד עונג, וברש"י כ' חובה מצד כבוד, ותוס' שם ד"ה חובה כ' משום עונג. והנה הן רש"י והן תוס' לא הזכירו כלל את המקורות אם זה מצד כבוד או מצד עונג, ופלא מהיכן הפשיטות שלהם בזה ובפרט שדבריהם באותו מקום חולקין זה על זה בלא כל מקור. (ורק מסוף דברי התוס' "ועוד נראה לר"ת" הביאו ראייה שלכאורה כוונתם מדין כבוד (והרמב"ם הביא גמרא זו בהלכות חנוכה, ולפי דבריו אין מקור לזה). וכן יש להיפלא בדברי הרמב"ם שהביא את שני הטעמים של כבוד ועונג, דלא כהגמ' בשבת שהזכירה רק את עניין השלום, ולכאורה טעמיו גם שונים לגמרי זמ"ז.

ובגרי"ז כתב (חי' הגר"ח עהש"ס סי' יא), לבאר בסתירת הרמב"ם, שמדין העונג היה אפשר שיהיה דלוק ועומד, ומדין כבוד יש להדליקו לכבוד השבת³, ואם מצאו דלוק מכבה ומדליק. ואמנם כך נראה דעת ר"ת בתוס', שהוכיח שמלבד העונג יש גם דין שלא יקדים, משמע שצריך הדלקה מיוחדת לשבת. אבל ברמב"ם (חנוכה ד' ה') העתיק דברי גמ' זו על חנוכה כמ"ש המגיד משנה שם, וא"כ אין לו מקור לדין זה. ועוד, שאפילו אם זה דין כבוד, אין הכרח שצריך להדליק במצאו דלוק, כי יש דיני כבוד שגם אם הם קיימים ועומדין די בכך.

ג. ומה שכתוב שהסעודה תבא אחרי הקידוש, והביא הרשב"ם מהשאלות כי היכי דתייתי סעודא ביקרא דשבתא, הוא משום שבלי זה נראה שהסעודה מתחילה מיום שישי, אבל בנר זה הפוך, שהדלקתו צריכה להיות במיוחד מערב שבת אבל סמוך לשבת. והעניין אחד.

אלא משמע בדברי רש"י, תוס' והרמב"ם שהם לא סברו שכל הטעמים הללו שונים וחלוקים כל כך. היה פשוט להם שיש בעצם החיוב להדליק נר טעם ברור, עד שלא הוצרכו להביא מקור, ואע"פ שהגמרא בשבת כתבה משום שלום.

והעניין הוא שהדלקת נר בפרט ואור בכלל מצינו בכמה וכמה מקומות, וטעם ההדלקה מבואר שהיא תמיד משום כבוד או שמחה^ד. ואם כן פשוט שטעם נר שבת הוא משום כבוד. ומה שהזכירו את העונג כטעם הוא משום שעניין הנר והאור ליצור כבוד הוא בכבוד המקום שמואר^ה. כתפארת אדם לשבת בית. ואילו בשבת אין מקום שהוא השבת, כי המקדש הוא קדושת מקום, אבל שבת הוא קדושת הזמן, ואין הנר חל על הזמן. וכבוד שבת מצינו במלבוש של שבת, ובמיטה של שבת, שהם דברים שהשבת חלה עליהם, ולפ"ז האור הוא כבוד היכן שהאנשים יושבים, שיחול על משהו ממשי. אבל אין מקום של ישיבה בשבת, שהרי זה לילה, ואדרבא יש בלילה זה עניין של שינה, ואם כן את מה הנר מאיר, ואיך הכבוד הוא על השבת. ולכן פשוט שזה שייך אל העונג שבת. כי הנה בחינת השמחה של נרות, יתכן שיש ממנה בנר חנוכה, אבל בשבת אין דין שמחה^ו, ולכן אינו מטעם זה. אולם מאידך, תחת שמחה יש בשבת דין עונג שאין בימים טובים, והוא הקיום של השבת באופן ממשי, ולכן הכבוד הוא שהעונג נעשה באופן של כבוד. ועניין זה של הכבוד כלפי העונג, מודגש בכך שגר המנורה אינו לשימוש,

ד. שמחה, עיין מדרש רבה בהעלותך פרשה טו אות ט', וברד"ל אות יג שם, על פי הפסוקים אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך, וכתב שם הרד"ל שהיה דרכם בשמחה להדליק הרבה נרות כמבואר בכ"מ.

ה. ובמנורה הוא לפני העדות ונכח השולחן. (וראה בן מלך מצוות התמידיות עמוד רצה והלאה). ובחנוכה הוא פתח הבית או החצר הפונה לרה"ר.

ו. ומש"כ וביום שמחתכם אלו השבתות, אינו דין, שביום זה שהכל טוב יש ממילא שמחה.

ונר חנוכה, אסור להשתמש לאורה^ז, ואילו נר שבת כל עניינו זה שאנחנו מתכבדים בו ומשתמשים בו. הרי שכאן האור הולך אל השימוש, וזה תכליתו. ואלו הם דברי המרדכי (רמז רצד) מרבינו משולם, שגמר מצוותה של נר לכו"ע הוא בשימוש בשולחן, עיי"ש. ובאמת תחילת מצוות ההדלקה היא יותר הכבוד, והחלות של הכבוד בגמר המצווה היא שנופל האור על השולחן, והוא העונג.^ח

ואף על פי שלפעמים יש אור מספיק בזמן צאת הכוכבים, של השמש השוקעת, או של הירח והכוכבים,^ט ולפעמים זה אור מספיק ממש הרבה יותר מנר, אבל תיקון האורה שהוא נעשה במיוחד, זהו הכבוד, וע"ע להלן.

תוספת אורה

ולהשיטות שאם הנר דלוק מיום קודם לא מהני וצריך לכבות ולהדליק, כמו"ש הרמ"א ס"ד, הרי פשוט שא"צ לכבות ולישנא בעלמא הוא, ולכתחילה יוסיף נרות. כי עיקר כבוד שבת הוא תוספת אורה, שזהו דרך כבוד יותר, ואיך יתכן שחייב לכבות את הנר הרגיל. ולכן מבואר שגם קודם השקיעה אפשר להדליק ולקבל שבת ולאכול (מג"א סעיף ט), והנרות הם לתוספת אורה. ולא אמרינן שרגא בטיהרא למאי מהניא, כי דרך אנשים שמדליקין כבר לפני השקיעה, ובשעת בין הערבים הנרות בחדר הם תוספת אורה שניכרת היטב. אמנם בב"י הביא תשובה אשכנזית שכתב שכמה בעלי בתים במקום אחד, יש גמגום שכל אחד יברך על הנר שלו. ומשמע שתוספת אורה לא מהני. אבל נראה לומר שהגמגום הוא כי התוספת לפעמים אינה ניכרת לעיניים,

ז. צ"ע אם יש מעילה מדרבנן בשימוש אור המנורה, או שדרך משרתי המלך לילך לאור של כבודו ולא גזרו בזה. שהרי לאורו של מקום היו מהלכין כל ארבעים שנה, ורואין מה שבטפיח כבחינת אור הגנוז כמבואר בחז"ל, וכמובן יש לחלק ששם בא להאיר להם כמו לצדיקים, ובמנורה הוא להאיר לו כמשה"ת, וק"ו שיש עליו תשובה הוא.
 ח. וכן הקשו שגשמים פטורות מעונג יו"ט, ולהאמור לכו"ע עיקר הנר הוא הכבוד.
 ט. עיין ברכות ב' ב' בשעה שבני אדם נכנסין, ובראשונים שם ובבהגר"א סי' רצט ג'.

אם יש שלש נרות ועושה רביעי אין בו ממש, אבל תמיד רשאי להוסיף כמה נרות שיהיה תוספת מרובה וניכרת שהיא אור בפני עצמו.

שלום בית

והנה מה שבארנו שיסוד הדין לכו"ע משום כבוד. אמנם הגמרא דידן מביאה שבנר שבת יש שלום, ובאמת נתקשו הראשונים הרי שלום צריך תמיד ומהיכ"ת לתקן בשבת משום שלום. ואמנם יתכן ע"ד פשט לפרש שבכל יום אם יהיה בעיה ידליקו ובשבת אי אפשר, א"נ שאפשר לקצר באכילה ולישן מוקדם. אבל עדיין צ"ב מהיכ"ת לעשות תקנה מיוחדת לשלום בשבת. ובמרדכי שם כתב שגם השלום הוא משום כבוד השבת. וא"כ אין משם ראייה כלל שיש טעם נוסף על הכבוד והעונג.

אולם באמת לא הוזכר השלום כטעם חיובי, אלא שאם מבטלים את הנר שבת יש בעיה של שלום, וכן שבחורבן התבטל הנר שבת כמו"ש ותזנח משלום נפשי. ממילא היה אפשר לפרש בדעת הרש"י והתוס' והרמב"ם באופן נוסף מהמרדכי, שהנר הוא משום כבוד, אבל כשהוא בטל ממילא זה שינוי ממה שהיה בפועל, שבפועל היה מצב טוב של כבוד ועונג, וממילא היה שלום, וכשזה נלקח ופתאום נתקלים זה בזה, ממילא זה ביטול של שלום. כי הכל לפי מה שהורגלו.

ועכ"פ הכבוד והעונג הם דבר אחד, שההדלקה אינה להוסיף עונג, דלא מצינו אור בלשון עונג⁸, אלא להוסיף כבוד, אלא שהכבוד הוא שהעונג מכובד, היינו: לא כבוד הבית המואר, אלא כבוד השולחן, שהוא הקיום של השבת.

י. וכן הוא בשאלות קכב שחיוב הנר מטעם כבוד, ואי לא מדליק בטל השלום.
יא. וגם מה שכתוב ומתוק האור הוא על אור השמש ולא אור נר עיי"ש.

נר שבת ונר חנוכה

והנה הבה"ג מנה בתריג נר שבת ונר חנוכה, והרמב"ם בשרשים תמה על זה, והיראים (תכט) ביאר בדברי הבה"ג שר שבת הוא מה"ת משום כבוד שבת⁹, ואסמכוה רבנן אקרא של וידעת כי שלום אהלך. ואגב נר שבת מנה נר חנוכה אע"פ שהוא מדרבנן. ומבואר בדבריו שר חנוכה הוא ענף מנר שבת.

והנה בהקדמת הרמב"ם למשנה תורה משמע שמצוות ד"ס של חנוכה היא ענף ממצוות ההודאה השבח והלל, ולפרסם אמיתת התורה, שכל אלו הם מצוות כלליות מה"ת.¹⁰ ומצוות הנרות כתב הר"ן שהיא דומיא דנרות המקדש. וא"כ לפי הרמב"ם הנרות בחנוכה הם לעשותו יום טוב, וזה אופן ההודאה שמפרסמים הנס. כמו קריאתה זו הלילה. ולפי הר"ן יש בהדלקת חנוכה גם גדר עבודה, שהדלקתן הם זכר למקדש¹¹.

אבל בבה"ג פירש היראים שחנוכה הוא ענף נר כבוד שבת¹². משמע שענין ההדלקה הוא כבוד ה'. כדרך שמדליקין למלך גיבור שניצח. ואינו רק מדין

יב. וכבוד שבת ס"ל שהוא מה"ת, אלא שאין לו גדר ממשי, ונר שבת הוא הגדר הממשי כאשר התבאר.

ובפסיקתא זוטרתו שמות לה' כתוב שר שבת קבלה ממשה רבינו, וביאורו הוא שזה הפסוק המחודש של "לא תבערו אש", שעל פי רודפי הפשט הוא שאסור שתהיה אש דלוקה, ועל פי הקבלה עניני להיפך, שלא יבעירו את האש, אבל כן תהיה דלוקה משישי לשבת, כמו שהתבאר.

ולכו"ע עניין כבוד שבת הוא מה"ת, שזה השוואת שבת ומקדש כמו שהתבאר. ויום השבת נקרא בנביא 'קדוש ה', כי קדוש היום לאדונינו, כמו שכתוב ויברך ויקדש, זכור את יום השבת לקדשו, וכל מקום שיש קדושה יש כבוד כמו שכתוב ונקדש בכבודי, ומצוות הרבה נאמרו לכבוד המקדש, כמשה"ת. וה' כבד את השבת כמו שכתוב "על כן הוא נותן לכם לחם יומים", וכן הוקשה לכיבוד אב מאותו הטעם.

יג. ועיין בגר"י פערלא עשה נט עמוד רנח בדעות הראשונים בזה.

יד. ועיין הערה 19 ביאור אחר בדברי הר"ן.

טו. והגר"י פערלא עשה נט' ס' הביא שרבינו שמעון הגדול והר"י אלברגלוני והר"ש בן גבירול, נקטו אחרי בה"ג שהנר חנוכה מצווה בפני עצמו.

הודאה או זכר למקדש, אלא הוא כבוד ה' כמו נר שבת, וכמו טעם המצווה דנר מקדש, אבל לא משום זכר, אלא לכבוד.

משום כבוד

ועכ"פ מבואר שכבוד הוא עיקר הדין, והשלום הוא אסמכתא, היינו שהוא עניין נוסף כענף אל השורש והעיקר. וכמו שמבואר בשאילתות (סג' קכב) חייבין בית ישראל לאדלוקי שרגא ליקרא דשבתא, ובהגהות מימוניות (ה' א') גרסת ירושלמי להדליק נר לכבוד השבת.^{טז}

הדלקה בחדרים

ובפסחים (פ"ד מ"ד) מדליקין במבואות האפלים, מבואר שיש להאיר גם את הרחובות לפי הצורך. ונמצא שיש בשבת צד שווה לחנוכה, ועדיפא מיניה. שבשבת יש להאיר גם את הבית וגם את הרחוב, ובחנוכה אין מאירים אלא את פתח הבית. מאידך בשבת בבית יש נר ובחוץ יש נר, ובחנוכה הנר של הבית והחצר מאיר לחוץ, וזה עדות.

וכתבו האחרונים (סי' תרי) שאין מברכין על הדלקה זו. ומבואר שאין לזה גדר ברור ולכן אינו נחשב מצוה מד"ס, כמבואר ברמב"ם (הערה 21).^{יז} והנה

טז. ובתשובה אשכנזית שהביא ב"כ' ב' וג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד כל אחד מדרך על מנורה שלו אע"פ שכבר יש אורה מרובה אע"ג דא"ז גמגם בזה מ"מ יש נוהגים כך ובענייני נ"ל ליישב דכל מה דמתוסף אורה אית ביה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זויות. הנה משמע שעיקר ההדלקה מהני משום שלום ושמחה, ולא הזכיר כלל כבוד ועונג. ואם כנים הדברים, לכאור' הוא דלא ככל הני רבבתיא. ואולי סברתו היא שאע"פ שהעיקר משום כבוד ועונג, אעפ"כ כל שמתוסף שמחה ושלווה הרי זה מצטרף אל הסעודה ואל כלל השבת, ואי אפשר לחלק שהתוספת אינה כבוד ועונג אלא רק פרט אחר, כי הכל הולך אל מקום אחד, וצ"ע.

יז. והוי מצווה אבל לא חובה. אמנם בגירסת רב האי שם שבת כה ב' (שרידים מפירוש הגאונים למסכת שבת, הובא ביד פשוטה שבת ה' א') "ואני אומר זה וזה מצווה", עיי"ש.

במג"א סק"א הביא בשם הרש"ל שידליק בכל החדרים, והעתיקהו באחרונים. ולפז"ר נראה שהמהרש"ל סבר ששלום הוא מחייב בפנ"ע להדליק. אמנם במטה משה (סי' תיט) שהוא מקור הדברים, כותב שיש לחוש, וכן נוהגים המדקדקים, וזה מה שאמרו חזא דהוא רגיל בשרגי טובא עיי"ש. הרי מבואר איפכא, שאין זה אלא הידור, ולא מעיקר הדין.

הארה - כבוד

והנה עיקר המושג 'להאיר' בכ"מ, עיקר ענינו הוא כבוד. בחז"ל מבואר שהאור הראשון נברא ממעטה לבושו והאור של השמש הוא מזקוקי אור של מעלה והברק מאור החיות (במדב"ר בהעלותך פרשה טו ועוד). וביצא"מ ה' הולך לפניהם בעמוד אש לילה להאיר להם, ומבואר בחז"ל שהקב"ה נהג לעבדיו כדרך שעבדים נוהגים למלך שהם מאירים לפניו.¹¹

והיינו משום שכבוד זה ההופעה, כמו והנה כבוד ה' נראה בענן. לכן המלבושים הם כבוד, ולכן האור הוא כבוד שכך האדם רואה ונראה. והחשך נקרא היפך הטוב, וחשך על פני תהום. ולכן כתוב יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע, הרי מפורש שהאור מביא שלום, והחשך מביא רע.

ולכן תחילת הטוב בבריאה היא הדלקת האור, ואע"פ שהלילה קודם ליום: מרישא חשוכא והדר נהורא, הרי שבתחילת הלילה יש עדיין מעט אור, והעולם נברא בשעה שהיא כמו צאת הכוכבים, וזה עדיין קצת בין השמשות, וממילא מתחילה האיר, ורק לאחר מכן החשיך, והבריאה הייתה בשעת הדמדומים בשעה שאור וחשך מעורבים, שהוא לשון ערב (כוזרי).

ובליל שבת הראשון לא היה צורך לנר שהרי היה אז אור הגנוז, ורק במוצ"ש כשנגזו היה חושך לאדם, ואז ניתנה לו המתנה של הדלקת האש. ובכלל, שבת זו - לא עשה לה האדם הכנה, כי הייתה שבת של ה' והכל

11. עיין חידושי אגדות מהר"ל שבת כג ב'.

הוא הכין בששת הימים^ט, והאדם נכנס לשבת מוכנה על ידי ה' שהיא ברכה וקדשה. אבל מכאן ואילך האדם צריך להכין את השבת, וכנגד האור הגנוז שהיה בשבת הבריאה, צריך לעשות אור של מצווה.

אור במקום הכבוד

כל הופעת כבוד ה' היא באור, וכפי שבסיני היה עמוד האש וכן במשכן ירדה האש - כך גם בשבת צריך להיות כבודו ה' באורים,

וגם מנורת מקדש היא לכבוד, ושאלת חז"ל "וכי לאורה הוא צריך" הינו הניחא שאר ניהוגי הכבוד, אבל להביא לה' אור זה לא שייך, כי האורה היא ממנו, ונהורא עמיה שריא, וגם חשך לא יחשיך ממך, (ואי"ז כמו לחם וקטורת). ותרצו חז"ל (רבה בהעלותך בכמה פנים) שהמנורה היא שיהיה אור משלנו, ועל ידי שאנחנו מאירים, זה מכבד אותנו. שהרי השווה ה' בכל מקום מקדש ושבת. בהר סיני נאמר למשה משכן ושבת, ובברית משפטים שחזרה בכי תשא, נכרתה הברית על ג' רגלים ושבת, ובברית בהר נאמר שבתותי ומקדשי, ובהקהל דקדושים באהל מועד נאמר שבתותי ומקדשי. לכן גם בשבת יש שולחן ומנורה (זהר עקב מט). [ומוגמר אסור אפילו ביו"ט, כי אינו שווה לכל נפש]. ועל המנורה שהיא לכבוד² שאלו חז"ל וכי לאורה הוא

יט. ובמדרש רבה בראשית יא ב' ר' אלעזר אומר ברכו בנר. עיי"ש שברכה זו של ריבוי ושפע נעשית תורת עדות, ושבת היא אות ועדות, וכנר המערבי ונר חנוכה וכמו שהתבאר.

כ. הושמה מנורה לפניו לכבוד ולתפארת - כי הבית שדולק בו הנר תמיד הנסתר בפרוכת יש לו בנפש מעלה גדולה (מו"נ ג מה). ובזכריה גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, והוא בחנוכת בית חשמונאי במנורה. ומאד הוזכר שם עניין השלום, ובבית הזה אתן שלום, ועוד עיי"ש.

אמנם במנורה יש עוד גדר שהיא לעדות, וכמו שאמרו חז"ל, ובנר חנוכה יש גם בחינה זו, שהוא לעדות שהשכינה שורה בישראל. והרי גם עניינו הוא כנר מערבי שדולק ואינו כלה.

צריך שהרי ונהורא עמיה שריא, וגם חשך לא יחשיך ממך כחשכה כאורה, אלא לזכותם, בשביל אהבתכם איני משתמש אלא בשלכם, להעלות אתכם (מדרש רבה בהעלותך).

וחזינן שהנר הוא חלק מהשראת השכינה, מאהלה של שרה שהיה בו נר דלוק וברכה בעיסה וענן קשור על האוהל, והענן הוא שכינה ביניהם, כמצוות ת"ח משבת לשבת. ואלו הם שלש מצוות האשה שעניינן השראת השכינה בבית, באלו שלשת העניינים, שהם בכללות עונג (חלה) כבוד (נר) ושלוש (טהרת העונה). וזהו מה שכתוב "הנה באהל", "האהלה שרה אמו". ואלו ג' ברכות: יברכך, יאר, שלום.

וזה ג' דברים שאומר בער"ש עשרתם ערבתם הדליקו את הנר, שצריך למימרינהו בניחותא, כי היכי דלקבלו מיניה. ובגמ' שם (לד א') דרשוה מקרא "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא" (יראים רכט). וזהו המקור היחיד במשנה שיש חובה להדלקת הנר, שכן את פרק במה מדליקין אפשר לפרש שהוא מה אסור להדליק ומה מותר, וכאן במשנה התבאר שיש להדליק^כ. ופשוט שג' דברים הללו שהיו באהל שרה הם כלולים זב"ז, ולכן הנר שייך גם אל העונג והשלום.

וכשם שהיו עניינים אלו במקדש ובאהל האבות, כך היו בירידת השכינה על הר סיני - אש וענן וברכה. וגם הכנה הייתה שם, כמו שהייתה גם במשכן לפני ירידת השכינה. אמנם הייתה שם פרישה מן האשה, אבל גם עניין חיובי היה, שהרי אחרי ההתגלות הייתה מצווה של 'שובו לכם לאהליכם'. וכן הייתה אכילת שלמים בסיני, ויזבחו שלמים לה' פרים, ויאכלו וישתו,

כא. וברמב"ם כתב בהקדמה למ"ת שמצווה מד"ס הוא דווקא שיש לה פירושים ודקדוקים. וכן כתב בפיה"מ שבת ב' א'. והיינו שאם אין לה גדרים, א"כ אינו מצווה מד"ס, אלא עניין כללי. ולפ"ז יתכן שבאמת הנר הוא עניין כללי מד"ק של וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד, אבל מכיוון שנקבעו לזה גדרים מיוחדים כמבואר בפרק במה מדליקין, ממילא נהיה מוגדר מצווה מד"ס, וצ"ע. (ואינו דומה לגדרי שהיה והטמנה, שהם רק גדרי מניעה ולא שיהיה יותר טוב כמו אור שבת).

כדוגמת אכילה ושתייה בשבת. וכמו כן יש תקנת תקיעה בשופר בער"ש כשם שהיה בסיני ובמקדש. ועיקר תקנת קריאת התורה היא בשבת, והאריכו באחרונים שעניינה הוא כסיני, שבשבת הוא בחינת קבלת התורה, וזה כנגד הארון, שלפניו יש את השולחן והמנורה.

ונמצא שאין הכבוד רק שאנחנו מביאים כבוד אל השבת לכבדה. אלא הנר ואורו הוא אור הצדיקים, נר לרגלי דבריך, וכבוד השבת הוא בעצם לא כבוד של זמן ולא כבוד של מקום, אלא של העונג שבת, כבוד הצדיקים, ודברי חכמים על שלום מיוסדים על הפסוק דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יכשלו, אין שלום אמר ה' לרשעים, ושם ה' מביא שלום בבית צדיק, ושכינתו היא האורה, וצריך את ההכנה מצידנו להדליק את הנר.

הדלקת נרות בקבלת שבת

במסכת שבת נמצאות סמוכות זו לזו הדלקת הנר וגזירת שהיה והטמנה. הצד השווה בשתיים, שלא יבוא לעסוק באש. צריך שהאש תהיה שקטה ולא עסקנית, שלא יהיו בשבת שינויים.

אמנם, באש של הכירה, של המאכל, עיקר הגזירה הוא שלא תהיה אש יותר מדי, שלא יהיה בשבת דבר של עסק. ואילו בנר עיקר התקנה הוא שתהיה אש. ועכ"פ שניהם יש להם מכנה משותף שהכל יהיה מוכן בכניסת השבת, ששישי יכין לשבת. ולכן הדלקת הנר היא הפרישה ממלאכה וקבלת השבת לדעת הגאונים, כי הדלקת הנר מבטא שמגיע הלילה. (וגם שהיא המלאכה הכי קלה שעושים בסוף)²².

ועכ"פ יש א"כ בהדלקת הנר לא רק כבוד השבת, אלא גם קבלת השבת, וממילא גם על ידו מוסיפין מחול על הקדש. ועצם זה שהיום של שבת עושה אור לליל השבת זהו בדיוק גדר קבלת שבת. היינו שאין השבת נכנסת ופוגשת

כב. וברמב"ן שבת שם תמה על הבה"ג שכתב שהדלקת הנר הוא קבלת שבת, ועי' שאלות סג' וקכב' בהעמק שאלה שביאר באורך דעת הגאונים בדברים מאירים.

אותנו היכן שאנחנו נמצאים, אלא שבאים לקראתה פנים בפנים לקבל את פניה. לא על ידי החשכה נהיה שבת, אלא על ידי הפנייה אל הלילה, שאנחנו עושים מבעוד יום.

כי עצם המושג של קבלת שבת צריך ביאור, למה צריך להקביל פניה, וכי יו"ט צריך להקביל פניו. אמנם עניין השבת הוא על דרך משל כמו שאמרו הדרשנים שהבורח מן הכבוד, כשיבוא יומו והוא יעצור, אז סוף הכבוד לבוא, (והיפוכו ברודף אחר הכבוד, זכר צדיקים לברכה, ושם רשעים ירקב). היינו, שכל ששת ימי המעשה הולכים ועושים בכדי שיהיה עשוי ומתוקן, ואם כן זמן המלאכה הוא זמן שאינו מתוקן כל עיקר,²² וממילא בכניסת השבת, כשעם ישראל עוצר ממלאכתו (אחרי שרץ ביה"ש), באים אליו כל ששת ימי המעשה, ועכשיו אין הם זמן מלאכה ועמל, אלא כולם מתקבצים יחדיו, וממילא הם מצורפים ומתוקנים. אבל זה לא יכול לקרות ללא שביתה ממלאכה.

ולכן חוזר ויוצא מפתח הבית אחורה²³ מהיכן שבא מיוגע ומיוזע לפני שעה לביתו, ועכשיו הוא רואה שמגיע שבת, כי כל ששת הימים יחדיו הבאים אל הבית הם שבת, כמו שכתוב ב"כגוונא" ששבת היא רזא דאחד. ואז נמצאים יחד כל ה"ששת ימים עשה ה', בתוך הבית (אל יצא איש ממקומו) ושם זה השראת השכינה כי כולם יחדיו.

והקבלה זו, היא כשמדליק מהאש של ימי המעשה, (שראשיתה בנר של הבדלה מתנת שמיים), את הנר לשבת שהיא זמן שלא יבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. וחוזרת האש אל מקורה שהיא אש של שמיים, אלא שעכשיו זה לא משותף שמיים וארץ, וזה מאוחד ומתוקן, ויש בזה שלום כבוד ועונג.

וזו הוספה מהחול על הקדש, שהרי בהכרח מדליק את הנר בזמן חול.

כג. זמן העינוג הזה הוא העולם הבא, וכו' מס"א.

כד. בואו ונצא לקראת שבת מלכתא.

והקדושה שה' קידש את השבת הראשונה הייתה זמן הקודש עצמו, אבל האדם צריך לשתף עצמו, ומוסיף מחול על הקדש.

חול שבת ובין השמשות

והנה ביום חול עיקר העשייה היא דרך ה' לעשות משפט [ימין] וצדקה [שמאל], אבל כשמגיע הרגע שב"ה הכל תוקן, אז מה עושים, הרי אין צורך בתיקון. ומה החיות. זה שבת, שהקדושה היא הממלאת את ההוויה. והחיבור של כל הפרטים כולם, לתמונה שלמה, הוא התגלות כבוד ה' כמבואר במזמור שיר ליום השבת.

והזמן של בין השמשות,⁷⁷ אז מדליקין את הנר לשבת. כלומר מעמידים את האנרגיה והמלאכה, שתאיר את כבוד השבת. וזה קבלת שבת. ובמקדש עושים את עמוד העבודה. אבל אין בנין ביהמ"ק דוחה שבת. כמו שגם אין משפט וצדקה בשבת. כי בשבת לא עוסקים בהעמדת ותיקון העמודים, אלא בעליית כל המצב כולו להסתכלות שהכל מלא כבוד. ובשבת החסד הוא שגומל נפשו, אבל אין זה לנפשו לבד כמו ביום חול, אלא ישראל יחדיו עם השכינה ששוכנת בכית של השבת, בקדושת שבו איש תחתיו. ולכן המצווה של שבת זה עונה. הזמן עצמו, זמן של חיבור, הזיווג זה התכלית. שכל ההתקדמויות מכינות לחיבור עצמו. וסוד השלום הוא בין הכבוד לעונג, שכל השבוע הם מרוחקים, ובשבת הם מתחברים, וזה השלום.

הדלקה של כבוד העונג

העולה מכל האמור לגבי דינים שונים בהדלקת הנר. עתה שהתבאר שהעיקר הוא משום כבוד, והתבאר גדר הכבוד, נשוב ונראה את הנ"מ שהוזכרו

כה. בין השמשות אין פירושו בין השקיעה לצאה"כ, אלא כמו לשון בין הערביים, שיש כמה וכמה שקיעות וערבין, כמו שכ' הרבמ"ן בתוה"א.

בתחילה, הנוגעות לטעם וגדר ההדלקה.

העושה שיידלק לאחר זמן (בתוך השבת על ידי שעון) לכאורה לא מהני (כמו שכ' לעיל בשם הגרי"ז), כי אין זה כבוד שנכנסת השבת והנר אינו דלוק, אע"פ שבין השמשות עדיין אין חושך.¹⁰

ולכאורה ביום טוב אין דין שהכבוד יהיה מבעוד יום, כי אין קבלת יום טוב. אלא חלק מהיום טוב עצמו הוא הכנת השמחה והכבוד, וזהו כבודו שעמלין לו בפניו.¹¹ ולפ"ז לגבי חידוש המסור מאמו של המאירת עינים, שאמרה ביו"ט לברך קודם ההדלקה, יש לומר ביותר שזהו כבודו של יו"ט שמדליקין בו ביום עצמו, וכך רואים שזה ליום טוב יותר. משא"כ שבת שההדלקה כאמור היא הפרישה ממלאכה, וההכנה היא הקבלה כמשה"ת.

ובמקום שיש כבר אור גמור, הרי זה שרגא בטיהרא, כי כל הכבוד הוא הריבוי אור ולא חשך, ולהאמור לעיל אם אינו משמעוטי לעונג, אין זה כבוד. ואמנם יש כבוד בתוספת או בייחוד אור על השולחן, אבל צריך שיהיה ניכר הדבר.

ומה שיש היום מנהג של כבוד להדליק נרות, אם אין זה על השולחן ממש כאמור, הרי זו בחינה אחרת של אור שנקרא נגה, כמו אור הירח, ועניינו איננו ריבוי האור, אלא להיפך, אור עדין שהוא בחינת רמז ולא מפורש, ורומז לסוד, ובפרט אם זו אש קטנה שהיא אור חי, הרי זה מעורר את הלב יותר, ואם האש מרצדת קצת, מעורר עוד יותר. ופשוט שלהאמור אין זה גדר כבוד שבת, אלא להיפך, שיהיה אור בהיר ופשוט, לילה כיום יאיר, כדרך הנכבדים, ולא כדרך המתרגשים.¹² וממילא לכתחילה צריך שהאור יהיה כמה שיותר

כו. ועיין הערה 18 בחידושי אגדות שם.

כז. ומה שיש לעשות המלאכות או המכשירין מבעוד יום הוא למעט בטורח ולהרבות בשמחה, אבל מה ששייך לעבודת האכילה של היום עצמו, הוא דינו של יום.

כח. ובשל"ה מסכת שבת כתב וז"ל: לשון החייט בשער השביעיות אמרו כי מצוה להדליק נר בליל שבת שהוא שלום הבית וכו', ירצה מפני שהשבת רומז לאלף השביעי שאז הלבנה יהיה לה אור כאור החמה, מפני זה נצטוינו להדליק נר בליל שבת, ומפני שבבית

בהיר ומשמח ומשים שלום, ולא אור של צללים שיש בו בחינת נגה ובהינתן חיפוש, אלא אור של התרת הספיקות.

ואבוקה ולפיד שדרך להאיר בו אור לסעודה גדולה (אם הוא מדברים המדליקין בהן), עדיף מנר, שהוא כבוד טפי. (ועי' סי' תרעא ד' באה"ל ד"ה אפילו).^כ אמנם, יש אחרונים שכתבו שאין להדליק בכול עץ, דאינו פתילות ושמנים שאמרו חכמים. אך מהו גדר פתילות ושמנים ולא עץ, נראה שהוא דבר שעומד לשמש את האור והשלהבת, ואילו הדלקת עץ הריהי כהדלקת כסא בשעת הצורך, ולכך לא מקרי נר. ומסתבר שתלוי בדרך הדברים שעומדים ונוהגים להאיר בהם. ואם דרך להאיר בו ולעשותו לפיד הריהו נר. ואור של בישול, שאינו עומד לאורה כלל, כגון כירים של גז, או גחלים של מנגל, נראה שאינו לכבוד ולא יוצא בו יד"ח.^כ

וכן להדליק את האור בחדר בית הכסא, י"ל שאינו יוצא יד"ח בזה, דאינו מקום שמכבדין בו, ואי"ז כבוד. אבל בית המרחץ של זמננו ידוע שאינו כבית מרחץ שלהם, ואע"פ שלגבי מזוזה פטור כי עומדין ערומין, אבל לגבי כבוד יש בו כבוד. ואם שניהם עיקריים בחדר כתבו הפוסקים להקל.^כ

ומקום שמואר באור הירח, אפילו אם הוא חזק ובהיר ומספיק, לפ"ז נראה שאינו אור של כבוד שבת, וצריך להדליק.

אמנם לגבי העניין לכתחילה להדליק שיהיה אור בכל החדרים משום שלום ושלמות, אינו לייחד להם כבוד, ואם יש שם אור מבחוץ המספיק להם, מהירח או ממקיים אחר, ש"ד.^כ

האור הצפון והעדרו ממנו בזה העולם הוא בסבת חוה, לכן מצווה האשה בהדלקתה. כט. וזה האור של מוצ"ש, שהאדם הדליק לו להאיר את הלילה, ודכוותיה אנו מדליקין בשישי לשבת, כמשה"ת.

ל. אור מקרי אור לא מקרי (אור לז' בצי"ן ישעיה לו ט'), אלא אדרבא אקרי חשך, כי ערוך מאתמול תפתה.

לא. שהלא ביה"כ דין דמי לפרסאי, אלא הא בורכא דשמו עליו, אבל בכה"ג אין שמו עליו. לב. קצוה"ש עד הערה א', וזה מתאים ביותר עם מה שהתבאר לעיל מהמט"מ שהדלקת

ולעניין הדלקה לא על ידי אש: יש לדון בחשמל ובשאר דברים²⁶.
 חשמל, יש לדון בו שהוא אש. שהרי הוא אותה פעולה ואותן תכונות,
 שהאנרגיה שיש בחומר יוצאת ועושה פעולה, ויכולה לחמם ויכולה להאיר,
 ויכולה גם לדחוף ועוד דברים, וזה בדיוק כמו אש, ואין עניין האש שיש
 לה צבעים, אלא שהחומר נהיה כוח, והוא מסור ביד האדם לשנות בו את
 הבריאה כחפצו.²⁷ ובדברי הקדמונים על יסוד האש, ועל האש ההיולי, ג"כ
 מתבאר שאש אינה דווקא בצבעים ובלחש העולה מעלה כשלהבת וגחלת.²⁸

החדרים אינו מעיקר הדין אלא מעניין הדין.

לג. בכל סוגי הדלקה החדשים, נחלקו האחרונים, ויש בזה מערכה מול מערכה בכל
 הפרטים לכאן ולכאן. וא"כ הו"ל ספיקא דרבנן ואפשר להקל, ולכן כתבתי את מסקנת
 הדברים לפי האמור בפנים.

לד. וכמובן שדעה זו סוברת שהוא מבעיר בשבת, גם אם אין להט וניצוץ, דכאמור אש לאו
 צבעא הוא אלא מציאות מחודש שגדרו הוא לפעול בחומר תהליך של כוח המסור ביד
 האדם לשנות בו כחפצו.

ואצ"ל שאפשר לברך עליו לפ"ז במוצ"ש, ואמנם לא נהגו כן מימות הגר"ע, אמנם
 בדין זה יש לשדות נרגא, שהרי אין מברכין למשל על ריח סינטטי, והטעם כי לא
 ה' ברא את הריח, אלא ברא נפט, ובברכת כל שתה תחת רגליו עשה האדם מהנפט
 בושם, ואיך יאמר בורא מיני בשמים. וכשם שאין מברכים על הכלים, וז"פ, וכל יצירות
 האדם כלולות בברכת הנותן לשכוי בינה על כל מיני הבדלה ודעת. וממילא נראה
 לומר שאמנם האש היא גילוי של בריאה מיוחד, ולכן היא מלאכה, והיא מתנה אצל
 האדם, אבל שאר מיני האש שהאדם גילה, אע"פ שלענין מלאכה הם תולדה דאש,
 אבל תולדותיהן לאו כיוצא בהן. לענין נר חנוכה ד"מ יתכן שלא יועיל חשמל שעושה
 אור, (אם אינו להט שאולי יותר יש לדון להחשיבו כגחלת של אש), כיון שאי"ז הצורה
 של המשכת אש, אלא המשכה אחרת שיכולה גם לא לעשות אור, אלא אנרגיה אחרת
 חשוכה. ויותר פשוט דלגבי ברכה של מאורי האש, לא ייחשב ראוי לברכה כיון שלא זו
 הצורה שנתנה לאדם כלל, והוא חידש תולדה, ועוד שאינה דווקא מאור, שהרי עיקרה
 עומד גם לאנרגיה שאינה אור כגון מנוע, ול"ד לאש שלא מצוי שאינה מאירה.

ואפשר לומר שכל שימושי החשמל נכללים בברכת מאורי האש, שהם תולדותיה, אבל
 לברך על תולדה זו להוציא את האב עצמו, אי אפשר.

לה. ולענין בישול בחמה בשבת, שנסתפקו מה שאינו אור ואינו חמה, כמו חימום חימי

אבל ליצור אור על ידי חומר נפץ, אע"פ שהוא יותר אש ממש, י"ל שלא מהני, כי אינו אור שהאדם מדליק ומושך אורו, אלא דבר שאינו נשלט ביד האדם, ואינו אור של הדלקה והארה. ואף על ידי דבר נשלט כמו כור אטומי או מימן, עדין י"ל שאין דרך לשמש בו לאורה, ואינו אור של כבוד. ולא עדיף מאור של גחלים, אע"פ שההוא משום פחיתות וכאן משום חשיבות, אבל הא מיהת אינו לשמש בו לאכול.

ולהדליק בשאר דברים, כמו אור חימי, או עדשות שמעבירות את האור, או לייזר, או על ידי גלי מיקרו, אם זה באופן שכך יש דרך להאיר לאנשים, ויש בזה דרך כבוד - הנה לכאורה אם העיקר הוא כבוד ולא עונג ושלו, יש מקום לומר שצריך דווקא את הצורה של הדלקת אש שודאי יש בה יותר עניין של כבוד מאשר הדלקת דבר שאינו אש.¹⁷

או בגלים קצרים, ייתכנו ג' אפשרויות. א' שתלוי דווקא באש המקורית ולא תולדות חדשות שלה. ב' שתלוי בדבר שדרך לבשל בו או לא. ג' שתלוי אם מקרי אש לשאר דברים או לא, ואע"פ שדרך לבשל בחימי אבל אינו אש לשאר דברים. והארכת ב' אור השבת' עמוד קיא, וכן נסתפקו בעדשה מיוחדת המרכזת את קרני השמש העשויה כתנור נוח לשימוש תדיר ונהוג. ותלוי באפשרויות הנ"ל ע"ד ההיפך.

לו. עצמו של נר, כתוב עליו נר ה' נשמת אדם, שהנר מלבד היותו כבוד עונג ושלו, הוא בעצם בעצמו אש, ואש היא הנשמה. (וכן: נשמת ה' כנחל גופרית בוערה בה ישעיהו ל, לג עיין אבן עזרא שם, וכן וימנע מרשעים אורם עי' לעיל הערה 4). ולכן במקום שצריך תשומת הלב בעיני נר כדילפינן חיפוש מחיפוש ונר מנר, שבאור השמש אין חיפוש, כי אין משיכת תשומת הלב, אלא בנר. ולכן בפסחים תחילת הלילה היא הדלקת נר, לתת לב, לבער חורין וסדקין, והלילה נקרא אור. ולכן לעת"ל ה' יחפשא את ירושלים בנרות, ולא יביא אור שמש מאורו.

וברס"ג: וכל עצמה עצם בהיר כבהירות הגלגלים, והיא מקבלת את האור כמו שמקבל הגלגל, ותהיה מאירה יותר במה שיהיה בו עצמה עדין יותר מן הגלגל, ולפיכך נעשה הגיונית (האמונות והדעות ו' ג').

ובזה בראשית מז: נר של שבת לנשי עמא קדישא אתייהיבת לאדלקא, וחבריא הא אמרו דאיהי כבתה בוצינא דעלמא ואחשיכת ליה כו' ונפיר. אבל רזא דמלה. האי ספת שלום מטרוניתא דעלמא היא ונשמתין דאנן בוצינא עלאה בה שריין. ועל דא

ובמנורה הרי ההדלקה היא באש דווקא, ואפילו שמן זית דווקא, וכמו שגם הקרבנות במזבח הם באש דווקא, ודווקא בעצים. אבל בשבת ששיקר התקנה היא כבוד עונג ושלוש, והגדר הוא אור דמשיך נהוריה^ל, ואילו לא היה החשכת הלילה, לא היה צריך להדליק בשבת, (משא"כ במקדש), א"כ י"ל שכל אור מהני, ואין עוד דינים בזה, מלבד מה שכתבו לנו שיהיה משיך נהוריה.

מטרוניתא בעיא לאדלקא, דהא בדוקתהא אתאחדת ועבדת עובדא. ואתתא בעיא בחדוה דלבא ורעותא לאדלקא בוצינא דשבת, דהא יקרא עלאה היא לה וזכו רב לגרמה למזפי לבנין קדישין דיהון בוצינא דעלמא באורייתא ובדחלתא, ויסגון שלמא בארעא, ויהיבת לבעלה אורכא דחיין, בגין כך בעיא לאזדהרא בה. לז. ולר' טרפון אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד, וא"א בדבר אחר, ובמדרש (בהעלותך א): אמר ליה רבי טרפון הרי מצינו שחבב הקב"ה שמן זית יותר מכל השמנים בנר ובהדלקה, שהרי שנה פרשת הדלקת הנר ושילש בכמה מקומות ומרוב חיבתו בחר שמן זית זך כתית למאור.